

Murat Orkun Selçuk¹

Politik Risk Çalışmaları Merkezi Direktörü

AHTAPOTUN KOLLARI: İRAN'IN ÇATIRDAYAN SİSTEMİ

Yaklaşık otuz yıldır Ortadoğu ile ilgili yapılan analizlerde zaman zaman kullanılan bir metafor vardır: İran bir ahtapota benzer ve kolları çok güçlüdür; kollarını kesmeden başına ulaşmanız mümkün olmaz. İran, bu kollar vasıtasıyla gücünü ve nüfuzunu sınırlarının çok ötesine yansıtırken ABD ve İsrail gibi önemli düşmanlarıyla direkt çatışma riskini de azaltır.

Birkaç yıldır söz konusu benzetmedeki unsurlarla ilgili daha önce görülmemiş gelişmeler oluyor. Son yaşananlar, artık kolların kesildiğini ve sıranın gövdeye geldiğini mi gösteriyor? Yoksa kollar tamamen koparılmaya bile aldıkları hasarın gövdeyi zayıflattığı; zayıflayan gövdenin de kolları besleyemez hâle gelerek sistemi yok oluşturma sürüklediği bir kısır döngünün başlangıcında mıyız?

Son yaşananlar, artık kolların kesildiğini ve sıranın gövdeye geldiğini mi gösteriyor? Yoksa kollar tamamen koparılmaya bile aldıkları hasarın gövdeyi zayıflattığı; zayıflayan gövdenin de kolları besleyemez hale gelerek sistemi yok oluşturma sürüklediği bir kısır döngünün başlangıcında mıyız? Peki, İran bilim insanlarının “evrim mucizesi” olarak tanımladığı, koşullara uyum yeteneğiyle bilinen gerçek bir ahtapot gibi hayatta kalmayı başaraabilir mi?

Bu sorulara yanıt ararken sistemin nasıl oluşturulduğuna ve işletildiğine bakmak; ana bileşenlerini analiz etmek ve kısa sayılabilecek bir süre içinde aldığı yıkıcı darbeleri incelemek faydalı olacaktır.

Şii Hilali

Şüphesiz, “Ahtapot” metaforunun esin kaynağı ve çok daha yaygın kabul gören kavram, “Şii Hilali” söylemidir. Ürdün Kralı Abdullah tarafından ilk kez Aralık 2004’te Irak savaşının etkilerini değerlendirirken kullanılan Şii Hilali ile İran’dan başlayup Irak ve Suriye üzerinden Hizbullah’ın konuşlu

¹<https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1504>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV’ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

olduğu Lübnan'a uzanan genel bir hat kastediliyordu². Bu ilk kullanımdan günümüze kadar geçen sürede Şii Hilali kavramının, Yemen'deki Husileri ve Gazze Şeridindeki Hamas'ı da içerecek şekilde genişlediği ifade edilebilir.

Kaynak: www.insidethemiddle-east.com, Görselleştirme: Sercan Sevgili, TEPAV

İran'ın yurt dışında ilişki içinde olduğu ve desteklediği birçok farklı örgüt ve devlet bulunuyor. Ancak Şii Hilali'nin yapısına bakıldığında ana bileşenlerinin; halkının önemli bir bölümü Şiiiliğin farklı kollarına mensup olan **Irak**, nüfusunun çoğunluğu Şii olmamakla birlikte Şii bir yönetim tarafından idare edilen Esad rejimi altındaki Suriye, İran'a ideolojik ve lojistik açıdan doğrudan bağlı devlet dışı Şii bir aktör olan **Hizbullah**, Sünni olmasına rağmen İran'la çıkarları örtüşen ve lojistik destek alan **Hamas** ile yarı otonom hareket etseler de politikaları büyük ölçüde paralel olan Yemen'deki Şii **Husilerden** oluştuğu söylenebilir.

a. Irak'taki Şii Gruplar:

Irak'ın Şii Hilali'nin bir parçası olması (ve dolayısıyla belki de böyle bir konseptin oluşmasını sağlaması) Saddam Hüseyin'in Nisan 2003'teki düşüşüyle başlar. Saddam rejiminin yıkılması sonrasında, tarihteki ilk Arap Şii hükümeti kuruldu ve bölge genelinde etkileri derinden hissedilen yeni siyasi dinamikler ortaya çıktı³. Mayıs 2004'te Saddam Hüseyin döneminde yurt dışında olan Şii siyasetçi İyad Allawi'nin Başbakanlığında kurulan geçiş hükümeti sonrasında, 2005 sonunda yapılan seçimleri de Şii partilerin birleşimiyle kurulan Irak Ulusak İttifakı kazandı.⁴

Bu bağlamda Şii Hilali'nin, ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında oluşan şok dalgası ile gerçek anlamda aktive olduğu ve ABD'nin, istemeyerek de olsa İran'ın bölgesel yükselişine katkıda

² S.Helfont, 'The Muslim Brotherhood and the Emerging 'Shia Crescent'', *Foreign Policy Research Institute*, 2009

³ V.Nasr, 'The Shia Revival', *Military Review*, Mayıs-Haziran 2007

⁴ <https://www.theguardian.com/world/2006/jan/21/iraq.iraqtimeline?DCMP=EMC-thewrap08>

bulunduğu söylenebilir⁵. Zira Irak böylece, İran'dan Suriye'ye ve Suriye üzerinden Lübnan'daki Hizbullah'a ve Hatta Hamas'a ulaşan lojistik köprünün en önemli unsuru konumuna geldi. İran'a müzahir unsurlar arasında sağlanan bu coğrafi bütünlüğün yanı sıra, İran'ın her türlü faaliyetinde göz önünde bulundurması ve önlem alması gereken Saddam Hüseyin rejiminin yıkılması da İran'a rahat nefes aldırان diğer bir husus oldu.

Öte yandan Irak'ın, İran açısından Esad rejimi altındaki Suriye ile benzer biçimde bir “kader ortaklığı” içinde olduğunu söylemek doğru olmaz. İran, Irak'ta kendisine sadık milis güçler ve Şii topluluklar aracılığıyla önemli bir siyasi ağırlık elde etmiş olsa da bu etkinlik, ülkeyi en fazla rahat bir geçiş güzergâhı olarak kullanabilecek düzeyle sınırlıdır. Irak siyasal alanında Suriye'ye kıyasla çok daha fazla sayıda aktörün bulunması, ABD ile güvenlik ilişkilerinin tamamen kopmamış olması ve ülkenin uluslararası ekonomik sisteme daha entegre bir yapıya sahip olması, Irak üzerinde tam anlamıyla bir İran kontrolünden söz etmeyi güçleştirmektedir.⁶

Ayrıca Irak'taki Necef ile İran'daki Kum kentlerinin, dünyadaki en önemli iki Şii dini ilim ve fetva merkezi olması ve bu merkezler arasındaki görüş ayrılıkları da İran'ın Irak üzerindeki etkisini sınırlayan unsurlar arasında yer almaktadır.⁷

b. Suriye:

Diğer taraftan Esad rejimi Suriye'sinin İran'ın en sıkı müttefiki olması, ilk bakışta garip gelebilir. Çünkü o dönemki Suriye, Arap milliyetçiliği üzerine bina edilmiş, Baasçı sosyalist ideolojiyi benimseyen laik bir rejim tarafından yönetilmekteydi. Ayrıca nüfusun sadece %14'ünü oluşturan Suriyelilerin, ama daha önemlisi yönetici elitlerin mezhebi olan Alawilik/Nusayrilik, siyasi saiklerle Şiiliğin bir kolu olarak kabul edilmekle birlikte, Hz. Ali'yi tanrılaştırmaları ve Ayetullahlık kavramını kabul etmemeleri gibi nedenlerle 1936 gibi yakın bir tarihe kadar Şiiler tarafından din dışı olarak görülmüştü⁸⁹¹⁰.

Ancak bu iki rejimi kader birliğine iten çok daha önemli faktörler vardı. Her şeyden önce Suriye, İslam Devletinin doğuşunun hemen ardından 1980'de başlayan İran-Irak savaşında İran'a diplomatik ve askeri destek vererek Saddam Hüseyin'in her iki devlet için de çeşitli tehditler doğurabilecek şekilde güçlenmesini engellemeye yardım etmiş oldu. Aslında, her ne kadar bir paradoks gibi görünse de o dönemde hem Suriye hem de Irak'ın Arap ve Baas yönetiminde olması, rekabetten kaynaklı tehdit nedeniyle İran'ı Esad için güvenli bir liman yapıyordu. Ayrıca her ne kadar din yorumları farklı olsa da Esad yönetimi ve kendisine bağlı aile ve kabilelerin güvenliği için Şii İran, Sünni Saddam Hüseyin'den çok daha cazipti¹¹.

İsrail karşıtlığı, belki de bu iki devleti birleştiren en önemli unsurdu. Bu çerçevede Suriye, İran'ın Hizbullah -ve hatta Hamas'la- irtibatının kesilmemesi ve Akdeniz'e açılım sağlaması için mükemmel bir aracı iken, Suriye de arka bahçesi olarak gördüğü Lübnan'da İsrail'in hakimiyet kurmasını engellemenin en iyi yolunun İran'ın uydusu Hizbullah olduğunun farkındaydı.

⁵ H.A.Fernandez, 'Middle East: Alliances in Times of Turmoil', *IEMED Mediterranean Yearbook*, 2014

⁶ <https://www.brookings.edu/articles/irags-search-for-security-and-sovereignty-after-assads-collapse/>

⁷ H.H.A.Qarawee, 'Sistani, Iran, and the Future of Shii Clerical Authority in Iraq', *Crown Center for Middle East Studies*, 2017

⁸ <https://www.thecairoreview.com/tahrir-forum/sectarianism-and-the-new-shiism/>

⁹ <https://iranprimer.usip.org/blog/2013/jun/03/part-i-iran-syria-religious-ties>

¹⁰ Martin Kramer, "Syria's Alawis and Shi'ism," in *Shi'ism, Resistance, and Revolution*, ed. Martin Kramer (Boulder, Colorado: Westview Press, 1987), pp. 237-54.

¹¹ J.M.Goodarzi, 'Syria and Iran: Alliance Cooperation in a Changing Regional Environment', *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 4, No 2, Ocak 2013

Son olarak Arap Baharı olayları bu iki rejimi birbirine iyice kenetledi. İran, jeostratejik nedenlerle Suriye'yi kaybetmemesi gerektiğini biliyordu; Esad ise yönetimini sürdürmesini sağlayacak en önemli aktör olarak İran'a gitgide daha da bağlandı. Ancak sonuç, her iki tarafın da beklediği gibi olmadı.

c. Hizbullah:

Giriş bölümünde Hizbullah'tan "Ahtapotun en sağlam kolu" şeklinde bahsetmiştik. Bunun sebebi, Şii Hilali'ni oluşturan unsurlar arasında en güçlüsü olması değil, doğrudan İran tarafından yaratılması nedeniyle İran'a her anlamda en bağlı olan ve hem İsrail'e hem de Suriye'ye yakın olması nedeniyle fonksiyonel açıdan en büyük çeşitlilik sağlayan unsur olmasıydı.

İsrail'in 1982'de Lübnan'ı işgal etmesi, İran'a Lübnanlı Şii kişi ve grupları direniş söylemi ile organize etme konusunda altın bir fırsat sunmuştu ve Hizbullah da bu dönemde kuruldu¹². İran'ın askerî, istihbari ve mali destekleri ve Lübnan'ın bölünmüş ve istikrarsız siyasi ortamından çok iyi şekilde yararlanan Hizbullah hızla büyüyerek Lübnan'da ordudan bile daha büyük bir askeri güce ulaştı.

Aynı zamanda Lübnan'ın güneyi başta olmak üzere birçok bölgede devletin ulaştırmakta zorlandığı elektrik, sağlık, gıda, eğitim, temizlik gibi hizmetleri halka ulaştırarak kendisine taban kazandı. Meşru siyasete girip seçimlere katılmak suretiyle parlamentoda temsil edilen ve Bakanlıklar alan Hizbullah, Lübnan'ın siyasi, askeri ve toplumsal yapısının bir parçası haline geldi.

Hizbullah, tüm bunların yanı sıra, İsrail'e yönelik eylemleriyle kuruluşuna vesile olan 1982 işgalinin bitmesindeki ve 2006'daki ikinci İsrail işgalinin püskürtülmesindeki en önemli etken oldu. İran tarafından eğitilip donatılan silahlı unsurları ve özellikle de roket ve füze kapasitesiyle İsrail'e sürekli bir tehdit oluşturdu ve ülkenin Lübnan'a yakın kuzey şehirlerinde yaşayanların bu bölgeleri boşaltmasına yol açtı.

d. Hamas:

Sistem içindeki en farklı halka, şüphesiz Sünni bir örgüt olan ve Müslüman Kardeşler ideolojisini benimseyen Hamas. Aslında bu durum aynı zamanda, İran'ın kurduğu yapının ne kadar esnek ve pragmatik olduğunu da gözler önüne seriyor. İran aslında, İsrail karşıtlığı temelinde Filistinli bütün gruplarla her zaman iyi ilişkiler içinde olmuştur. Hatta Yaser Arafat liderliğindeki laik Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) İran devrimini desteklediği gibi, İran Devrim Muhafızları Ordusu mensupları erken dönemde Lübnan'daki FKÖ kamplarında eğitim almışlardır¹³.

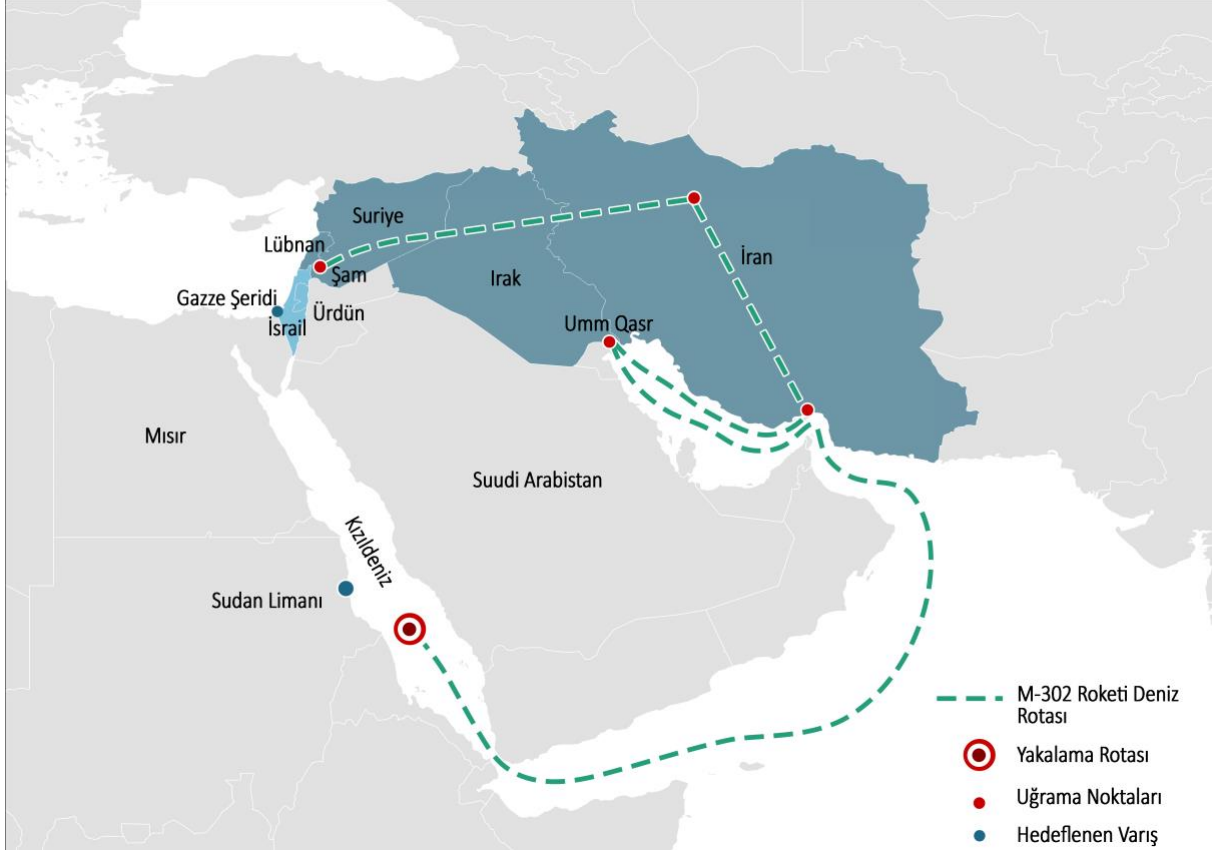
Hamas'ı diğer Filistinli gruplardan ayıran en önemli özelliğin, 2006'da Gazze'de yapılan seçimleri kazanmasının ardından bölgenin meşru yönetiminin kendisinde olduğunu savunması ve başta İran'dan aldığı destek ile İsrail'e yönelik çeşitli eylemler gerçekleştirmesi olduğu söylenebilir. Son olarak 7 Ekim 2023'te İsrail'e gerçekleştirdikleri saldırı, Gazze Şeridi başta olmak üzere bölgede çok önemli değişikliklere neden oldu.

¹² M.Behravesh, 'Iran's Unconventional Alliance Network in the Middle East and Beyond', *Middle East Institute Policy Paper*, 2020

¹³ <https://ecfr.eu/article/iran-hamas-and-islamic-jihad-a-marriage-of-convenience/>

1987 yılındaki kuruluşundan bu yana Hamas, İran'dan önemli ölçüde maddi ve askeri destek aldı ve almaya da devam ediyor. Henüz 1994'te tutarının on milyonlarca dolar olduğu ifade edilen bu destek, yıllar içinde katlanarak arttı¹⁴.

İran, haritaya bakıldığında sadece İsrail ve Mısır'la kara sınırı olduğu görülen Gazze Şeridindeki Hamas'a, Sudan ve Mısır üzerinden yeraltındaki tüneller yoluyla ve İsrail'in Gazze üzerindeki deniz ablukasını aşmayı başaran küçük tekneler vasıtasıyla askeri desteğini sürdürdü. İran'ın eğitimleri ve kazanılan tecrübeler neticesinde Hamas zamanla Gazze Şeridi içinde kısıtlı da olsa askeri imalat yapabilecek kapasiteye ulaştı.

Kaynak: <https://www.wilsoncenter.org/article/irans-rockets-palestinian-groups>

Ahtapot ve kolları analojisini sürdürürsek, biyologlara göre bu kolların her birinin kendi içinde ayrı bir sinir ağı bulunur ve ahtapotun merkezi beyninden bağımsız olarak karar alıp harekete geçebilirler. İran'ın "kolları" içinde belki de bu anlamda en bağımsızlarından biri -Yemen ile birlikte- Hamas olmuştur. Özellikle Arap Baharı sürecinde ortaya çıkan gerginliklerde Sünni Hamas, Suriye'ye destek vermeyi reddetti ve o döneme kadar Suriye merkezli çalışan Hamas liderlik kadrosu ülkeyi terk etti. Bu süreçte İran da Hamas'a yaptığı yıllık 150 milyon dolar tutarındaki yardımı 75 milyon doların altına indirdi¹⁵. Bununla birlikte, İsrail ortak düşmanı çemberinde birleşen bu ikili arasındaki ilişkilerin kopmasının söz konusu olduğu söylenemez.

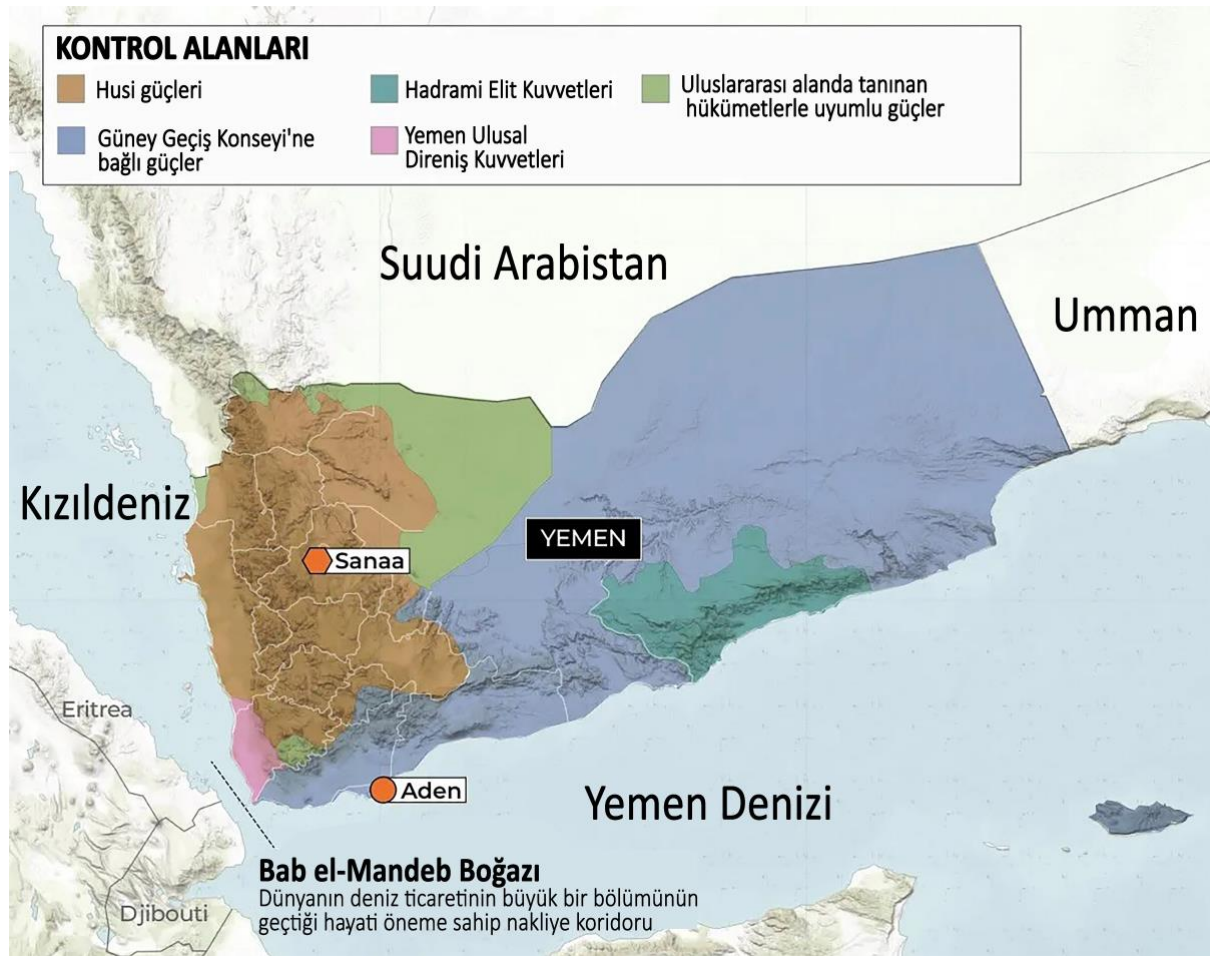
¹⁴ <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/hamas-iran-relationship>

¹⁵ L. Seurat, Foreign Affairs, 2023 https://www.foreignaffairs.com/israel/hamass-goal-gaza?check_logged_in=1&utm_medium=promo_email&utm_source=lo_flows&utm_campaign=article_link&utm_term=article_email&utm_content=20251212

e. Yemen'deki Husiler:

Yemen'de Husi Hareketi olarak bilinen Ansar Allah, Hizbullah ya da Irak'taki bazı Şii grupların aksine direkt olarak Devrim Muhafızları Ordusu tarafından kurulmuş bir organizasyon değildir. İran Şiiliğinden farklı olarak Şiiliğin Zeydi koluna mensup olan ve 1990'larda kurulan Husi hareketine yönelik İran desteği 2009 civarında başladı ve Husilerin 2014'te Sanaa şehrini ele geçirmesi sonrasında giderek güçlendi. Grubun kurucusu Hüseyin El Husi'nin Ayetullah Humeyni'nin antiemperyalist söylemlerini benimsediği ve İran devriminin sloganlarını kullandığı biliniyor¹⁶.

İran için Yemen'de Husilerin kontrolündeki alanların bölgedeki en büyük rakibi olan Suudi Arabistan'a kara sınırı ile komşu olması ve zaman zaman İsrail'e yönelik füze saldırısında bulunması önemli hususlar. Ancak Husileri asıl önemli kılan, Kızıldeniz'in girişindeki dar Bab'ul Mendeboğazına hâkim konumda olmaları.

Kaynak: www.aljazeera.com

Süveyş Kanalına doğrudan deniz ulaşımının tek yolu olan ve yıllık uluslararası deniz ticaretinin %10-12'lik bölümünün geçtiği Bab'ul Mendeboğazı, dünyanın en stratejik geçiş noktalarından biri konumunda¹⁷. Bu boğazın kontrolünü sağlamak isteyen İran tarafından

¹⁶ S.Akbarzadeh, H.Azizi, 'Iran in the Middle East: Building Bridge sor Expanding Influence?', *The Middle East Council on Global Affairs*, 2024

¹⁷ <https://www.coface.ch/news-publications-insights/bab-el-mandeb-strait-tension-at-a-global-trade-route>

Husilere dronlar ve seyir füzeleri gönderiliyor ve bu sayede Husiler boğazdan geçiş yapan her gemiyi tehdit edebilme kapasitesine ulaşıyor¹⁸.

Sistemin Çatırdaması

İran'ın kurup işlettiği bu “kollar” sisteminin günümüz itibarıyla büyük bir sıkıntıda olduğu ve temellerinden sarsıldığı yadsınamaz bir gerçek. Hatta İran kendi topraklarında son dönemde ilk kez saldırı altında kaldı; yani “gövde” de kollar zayıflayınca daha önce görülmemiş şekilde hasar aldı.

Bunun en önemli nedenlerinden biri, İran'ın bu stratejisinin avantajlarının yanında dezavantajları da getiriyor olması. Daha önce de ifade edildiği gibi İran bu kolların yapabileceği hareketleri tam anlamıyla kontrol edemiyor. Örneğin Hamas'ın 7 Ekim 2023 saldırısı kontrolsüz bir hareketti ve İsrail bu saldırıdan İran'ı sorumlu tuttu¹⁹. Hatta “en güçlü kol” olarak nitelediğimiz Hizbullah dahi İran'ın doğrudan haberi olmadan İsrail askerlerini kaçırmaya çalışırken bazılarının ölmesi nedeniyle İsrail'in 2006'da Lübnan'ı işgal etmesine neden oldu. Hizbullah lideri Hasan Nasrallah, “Operasyonun böylesi bir savaşa sebep olabileceğini düşünemedik. Eğer bunu bilseydim kesinlikle bu operasyonu yapmazdım” ifadelerini kullandı²⁰.

Ayrıca sistemdeki kolların imkân ve kabiliyetleri birçok kritik durumda kısıtlı kalıyor. Suriye haricindeki kollar devlet dışı aktörlerden oluşuyor ve daha ziyade düşmanları taciz etme, sabotaj faaliyetleri yürütme ya da lojistik geçiş sağlama faaliyetlerinde başarılı oluyorlar. Ancak Arap Baharı sürecinde Suriye'de de görüldüğü gibi Esad rejimini koruyacak geniş çaplı operasyonlar yapabilme kabiliyetleri bulunmuyor. Esad'ın yönetimi bu kadar süreyle sürdürmesini sağlayan faktör, İran askeri unsurları ve Rusya'nın hava desteği olmuştur²¹.

Dolayısıyla sistem, faydalarının yanı sıra dezavantajları da beraberinde getiriyor. Peki sistemin zayıflama ve belki de çöküş sürecine girmesinin katalisti olarak bir gelişme belirlemek gerekirse bu hangisi olabilir?

Her ne kadar Hamas'ın 7 Ekim 2023'teki İsrail saldırısından sonra yaşananlar sisteme yönelik darbelerin hızlı gelişimini gözler önüne serse de sürecin başlangıcının İran Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) Kudüs Güçleri Komutanı Kasım Süleymani'nin Ocak 2020'de suikasta kurban gitmesi olduğunu söylemek yanlış olmaz.

¹⁸ S.Akbarzadeh, H.Azizi, *ibid*

¹⁹ H.F.Şimşek, 'Iran's Proxy War Paradox: Strategic Gains, Control Issues, and Operational Constraints', *Small Wars & Insurgencies*, 2025

²⁰ <https://www.aljazeera.com/news/2006/8/27/nasrallah-says-he-did-not-want-war>

²¹ H.F.Şimşek, *ibid*

a. Kasım Süleymani'nin Ölümü:

İran'ın vekil sistemini kuran, yöneten ve büyüten, başka bir deyişle kolların ipini elinde tutan isim, DMO Kudüs Güçleri komutanı Kasım Süleymani (1957-2020) idi.

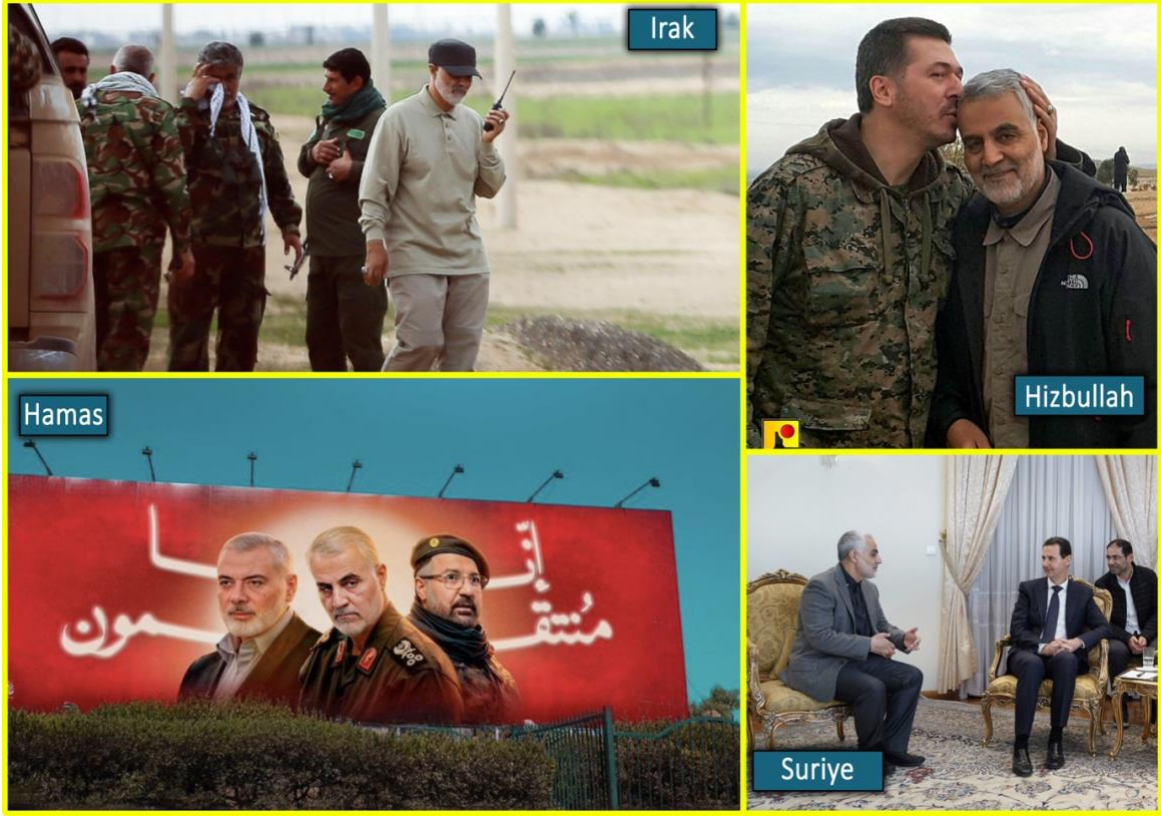
Devrim Muhafızları Ordusu, adından da anlaşılacağı gibi 1979'daki İran İslam devrimi sonrasında kuruldu. İran'ın başına geçen yeni yönetim her ne kadar mevcut orduyu lağvetmese de yine de tam olarak güvenebileceği bir kurum arayışındaydı. DMO, ordudan farklı olarak asimetrik savaş, istihbarat operasyonları ve iç güvenlik üzerine yoğunlaştı. İran-Irak savaşı (1980-88) döneminde DMO bünyesinde, dış operasyonları yürütmek amacıyla Kudüs Güçleri oluşturuldu²².

Devrimden sonra DMO'ya katılan Süleymani, gösterdiği başarıların ardından hızla yükselerek 1997'de Kudüs Güçleri komutanı oldu ve bu tarihten sonra İran'ın bölgesel kontrolü önemli ölçüde artmaya başladı. Irak'taki Şii grupların teşkil ve koordinasyonundan Hizbullah ve Hamas'ın güçlendirilmesine, Arap Baharı sürecinde Esad rejiminin devamını sağlayacak çeşitli hamlelerden Yemen'deki Husilere yardım gönderilmesine her türlü faaliyet ve operasyonun baş mimarı Kasım Süleymani idi. Hatta kendisinin 2008 yılında, dönemin Irak'taki ABD güçleri komutanı olan General David Petraeus'a "Ben, Kasım Süleymani, İran'ın Irak, Lübnan, Gazze ve Afganistan politikasını kontrol eden kişiyim" şeklinde bir telefon mesajı gönderdiği biliniyor²³.

3 Ocak 2020'de Bağdat'ta ABD'nin drone saldırısı ile öldürüldüğünde Süleymani, iyi işleyen bir makinanın operatörü gibiydi. Yıllar içinde kişisel nüfuzu, aktif ve bizzat sahada yönetimi ve lojistik yardımlar ile kurduğu sistem neredeyse zirve noktasını yaşıyordu. Suriye'de Esad, rejimini sağlamlaştırmış gibi görünüyordu. Süleymani'nin cepheye inmek de dahil olmak üzere direkt olarak müdahil olduğu IŞİD mücadelesinin kazanılması hem Suriye'yi rahatlatmış hem de Irak'taki Şii grupları güçlendirmişti. Hizbullah hem İsrail'e bir tehdit anlamında hem de Lübnan iç politikasında bir aktör olarak son derece güçlüydü. Gazze şeridinde siviller için hayat çok zordu ancak Hamas kontrolünü sürdürüyor, askeri kapasitesini genişletiyor ve İsrail'e zaman zaman roket saldırıları düzenliyordu. Husiler, Suudi Arabistan'a ve Bab'ul Mendeb Boğazı'na tehdit teşkil etmeye devam ediyordu.

²² B.Smith, 'The Quds Force of the Iranian Revolutionary Guard', *House of Commons Library*, 2007

²³ <https://www.theguardian.com/world/2011/jul/28/gassem-suleimani-iran-iraq-influence>

Kasım Süleymani, kurduğu sistemin bileşenleri ile bizzat sahada yakın ilişki içindeydi.

Görselleştirme: Sercan Sevgili, TEPAV

Süleymani'nin ölümü İran'ın sistemini derinden sarstı. Yerine atanan İsmail Kaani, İran'ın bölgedeki nüfuzunu kurumsallaştırmaya çalıştı. Ancak Süleymani'nin karizmasını ve kişisel ilişkiler ağını taklit etmesi mümkün değildi²⁴. Süleymani'nin ölümü üzerinden dört yıl geçmeden, kurduğu sistem arka arkaya darbelerle sarsıldı.

b. 7 Ekim Saldırıları Sonrası Gelişmeler:

Hamis'in 7 Ekim 2023'te İsrail'e saldırarak yaklaşık 1,200 kişiyi öldürmesi ve 251 kişiyi rehin alması, bölgedeki dengeleri derinden sarstı. Oldukça detaylı şekilde önceden planlandığı anlaşılan bu saldırılara ilişkin hazırlıklar eğer Kasım Süleymani hayatta olsaydı öğrenilir ve engellenir miydi, bunu kestirmek oldukça zor. Ancak sonrasında İran'ın sisteminin neredeyse tamamına ve hatta İran'ın kendisine indirilen darbeler sürecinde Süleymani'nin liderlik yeteneğinin, kişisel ilişkilerinin ve organizasyon kabiliyetinin İran'a en azından önemli avantaj sağlayabileceğini söylemek mümkün.

İsrail'in bu saldırıya verdiği karşılık yıkıcı oldu. İsrail'in Gazze Şeridine yönelik saldırılarında bugüne kadar 67,000'den fazla kişi öldü, iki milyondan fazlası ise yerinden edildi. Sivil altyapı neredeyse tamamen harap oldu, geniş çaplı kıtlık ve hastalıklar yaşandı²⁵.

²⁴ https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2025-05/2025-03-06-shape-shifting-axis-resistance-mansour-shakeri-haid_0.pdf

²⁵ <https://www.bbc.com/news/articles/clv7w3gdy2o>

Hamas'ın kendisi de büyük darbe aldı ve operasyonel kabiliyetinin önemli kısmını kaybetti. Lideri İsmail Haniye ve onun yerine geçen Yahya Sinvar da dahil olmak üzere liderlik kadrosunun önemli bölümü öldürüldü. Savaşçıların da yarıdan fazlasının öldüğü tahmin ediliyor²⁶.

Gelinen noktada İsrail, Gazze Şeridinin %58'lik bölümünü kontrol altına aldı. ABD Başkanı Trump'ın inisiyatifi ile başlatılan Gazze Barış Planına göre uluslararası bir askeri güç vasıtasıyla Hamas'ın silahsızlandırılması ve Gazze'deki etkinliğinin sonlandırılarak bölgenin yönetiminin geçici uluslararası idare sonrası uzun vadede Filistin Yönetimine devri planlanıyor. Kısacası Hamas, kurulduğundan beri en ciddi yok olma tehdidi ile karşı karşıya.

Kaynak: El Jazeera, <https://www.aljazeera.com/news/2025/10/9/map-of-gaza-shows-how-israeli-forces-will-withdraw-under-ceasefire-deal>

Öte yandan, bu süreçte Hizbullah da çok ağır darbelere maruz kaldı. Ekim olaylarından sonra Hamas'a destek amacıyla İsrail'e roket saldırılarında bulunan Hizbullah, İsrail'in yaptığı çeşitli

²⁶ https://www.dni.gov/nctc/terrorist_groups/hamas.html

operasyonlar sonrası hem askeri kapasitesinde hem liderlik kadrosunda büyük kayıplar verdi. İsrail, yaklaşık 10 yıl önceden beri planlandığı söylenen²⁷ telsiz ve çağrı cihazı patlamalarıyla 30'dan fazla Hizbullah mensubunu öldürdü, binlercesini yaraladı. Başta Hizbullah'ın efsanevi lideri Hasan Nasrallah ve onun yerine geçen Haşim Safieddin olmak üzere Hizbullah'ın yönetici kadrosundaki önemli isimleri günler içinde öldürdü, hava saldırılarıyla Hizbullah'ın personel, altyapı ve roket kapasitesini önemli ölçüde azalttı. Kasım 2024'te varılan ateşkes anlaşması ile Hizbullah güçlerinin Lübnan'ın güneyinden çekilmesi öngörüldü. Aradan geçen bir yılda Hizbullah hedeflerine yönelik İsrail saldırıları yer yer devam etti.

Aralık 2025 itibarıyla gelinen noktada Lübnan ve İsrail, 40 yıldan bu yana ilk kez direkt görüşmelere başladı. Her ne kadar Hizbullah'ın silahsızlandırılması kısa vadede mümkün görünmese de örgüt artık eski gücünden çok uzakta.

İsrail ile Hizbullah arasında varılan ateşkesin hemen ardından Aralık 2024'te, İran'ın kurduğu sistemin en önemli kollarından olan Esad rejimi, Suriye'de yönetimi kaybetti. İran ve Hizbullah'tan destek alamayan, Rusya'nın da hava desteği sağlamadığı rejim güçlerine karşı Ahmed El Şara liderliğindeki Heyet Tahrir El Şam güçleri İdlip'ten başlayan bir saldırı gerçekleştirerek kısa sürede Şam'ı ele geçirdi. Beşar Esad ve bazı üst düzey yöneticiler yurt dışına kaçtı.

Bu durum, İran'ın Hizbullah ve Hamas'a karadan destek yollarını kesti ve İsrail'in kuzeyindeki son tehdit unsurunu da bertaraf etti. İsrail, zaten işgali altında olan Golan Tepelerinden Suriye'nin içine doğru daha da ilerledi ve stratejik Hermon Dağı'nı ele geçirdi. Cumhurbaşkanı Ahmed El Şara yönetimindeki Suriye, artık İsrail ile müzakereler yapıyor²⁸. Yeni Suriye yönetimi ayrıca, ABD ve Körfez ülkeleri ile yakın ilişkiye geçerek ülkenin yeniden inşa sürecini bir an evvel başlatmayı planlıyor.

7 Ekim saldırıları sonrası süreçte, sadece vekil ülke ve örgütleri değil, İran'ın kendi toprakları da saldırılara sahne oldu. Her ne kadar İran 2024'te, Şam'daki Konsoloslğunun İsrail tarafından vurulması ve Hasan Nasrallah'ın öldürülmesi sonrasında iki kez İsrail'e yönelik füze saldırısında bulunmuş olsa da bu saldırılar fiziki ya da siyasi anlamda çok büyük bir etki yaratmadı.

İran toprakları İsrail tarafından, suikast, sabotaj ve siber saldırı faaliyetleri hariç, ilk kez 13 Haziran 2025'te doğrudan hedef alındı. Yaklaşık 200 İsrail uçağının katıldığı ve 100 kadar hedefin vurulduğu saldırılarda üst düzey komutanlar ve nükleer programla ilişkili bilim insanları da öldürüldü²⁹. İran, aralarında Tel Aviv ve Hayfa'nın da bulunduğu bazı İsrail şehirlerine kadar ulaşan yüzlerce füze ve dronla saldırılara karşılık verdi. 22 Haziran'da ABD Hava Kuvvetleri de çatışmalara katılarak İran'daki bazı nükleer tesislere yönelik hava saldırısı düzenledi. Bu süreçte Yemen'deki Husiler tarafından İsrail'e yönelik ateşlenen birkaç füze dışında İran'ın kurmuş olduğu sistemdeki "kollar"ın hiçbirinden herhangi bir destek gelmedi³⁰. 24 Haziran'da varılan ateşkesin ardından, İran'ın da İsrail'in de sanıldığı kadar "dokunulmaz" olmadıkları anlaşıldı.

²⁷ <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-planned-pager-attacks-in-lebanon-syria-decade-ago-say-former-mossad-officers/3432353>

²⁸ <https://www.theguardian.com/world/2025/dec/06/syria-interim-president-accuses-israel-fighting-ghosts-gaza>

²⁹ <https://tr.euronews.com/2025/06/13/iran-israil-geriliminin-tarihcesi-saldirilar-suikastlar-ve-sabotajlar>

³⁰ <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-10292/>

Sistemin Geleceği

İran İslam Cumhuriyeti, kendine yönelik tehditleri henüz topraklarına ulaşmadan karşılayabilmek ve etkinliğini, fiziki ve hukuki nedenlerle bizzat ulaşabileceği kısıtların ötesine taşıyabilmek amacıyla, on yıllar boyunca uğraşarak bir strateji geliştirdi. Kimileri tarafından Şii Hilali, kimilerince direniş cephesi, kimilerince şer eksenli olarak anılan bu sistem ahtapotun kollarına da benzetildi.

Söz konusu sistem, şüphesiz yıllar boyunca İran'ı bölgede son derece etkili bir konumda tuttu. İsrail, ABD ve hatta Körfez Ülkelerini, İran'a karşı girişecekleri faaliyetleri tekrar tekrar düşünmeye sevk etti. Buna ilaveten doğrudan İran devletine bağlı unsurların asgari düzeyde kullanımıyla gri alanlar yaratarak İran'a uygun gördüğü faaliyetlerini inkâr edebilme yolunu da açtı.

Öte yandan sistemin zayıf tarafları da bulunmaktaydı. Yüksek maliyetinin yanı sıra sistemin kollarını oluşturan unsurların tam olarak kontrol edilememeleri bir sorun olarak ortaya çıktı. Ayrıca bu unsurlar büyük çaplı askeri operasyonlar gerçekleştirmek için yetersiz kalmaktaydı.

Gelinen noktada sistemin en önemli bileşenlerinden Suriye, Hamas ve Hizbullah'ın tamamen ya da önemli ölçüde devre dışı kaldığı, zaten daha kısıtlı etkiye sahip olan Irak'taki Şii gruplar ve Yemen'deki Husilerin de önemli bir katma değer sağlayamadığı, dolayısıyla İran'ın doğrudan tehdit altına girdiği ifade edilebilir. Peki, İran ve kurduğu sistem bağlamında bundan sonra neler yaşanabilir?

İlk senaryo, İran'ın sistemi yeniden kurarak işler hale getirmesi. Ancak Suriye'de rejimin değişmesi, Gazze ile ilgili uluslararası desteğe sahip bir yeniden yapılanma planının devreye alınması ve Hizbullah'ın Lübnan'daki geleceğinin ve muhtemel etkinliğinin aldığı darbeler sonucunda belirsiz olması, bu olasılığı son derece zayıf kılıyor.

İran'ın kurduğu sistemden vazgeçerek tek başına uluslararası topluma tamamen entegre olması da, hem İran İslam Cumhuriyeti'nin kuruluş amacı ve yapısı hem de bölge ülkeleri ve uluslararası toplumla arasındaki geçmişe dayalı şiddetli güvensizlik nedeniyle pek muhtemel değil.

Bu hususlar göz önüne alındığında, İran'daki rejimin dışarıdan bir askeri müdahale ya da içeriden halk ayaklanması yöntemiyle değiştirilmesi bir seçenek olarak görünüyor olabilir. Ancak bu, kısa vadede mümkün değil. Zira rejimi değiştirecek şekilde kara birliklerini de içerecek askeri bir operasyon, İran'ın mevcut askeri gücü ve coğrafi yapısı nedeniyle, mali ve insani olarak son derece yüksek maliyetli, büyük ihtimalle uzun süreli ve bölgeye sirayet riski taşıyan bir seçenek olacaktır. Bir halk ayaklanması ise, uzun yıllardır belli periyotlarla tekrarlanmakta olan gösterilerin akıbeti düşünüldüğünde kısa vadede beklenen etkiyi yaratacak potansiyelde değildir.

Bu seçenek, ancak uzun vadede gerekli şartların oluşması kaydıyla gündeme gelebilecektir. İran'ın ekonomik ve siyasi olarak daha büyük bir yalnızlığa itilmesi halinde kaynaklarını rejenere etme ihtimali ortadan kalkabilir ve rejim hem iç hem dış tehditlere karşı daha kırılgan bir hale gelebilir.

Kısa vadede en muhtemel senaryo, kurduğu sistemin etkinliğinin artık çok azaldığı gerçeğini kabullenen İran'ın daha esnek politikalar izleyerek sistemin kalan unsurlarını mümkün mertebe muhafaza ettiği, bunu yaparken de uluslararası topluma tavizler vererek agresif politikalarını törpüleme yoluna gittiği ve mevcudiyetini bu yolla sürdürdüğü bir senaryo olacaktır.